

«حلقات»

درس 29

استاد: حجت الاسلام و المسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای عطایی

بحث درباره‌ی دلیل انسداد به عنوان یکی از دو دلیل عقلی اقامه شده بر حجیت خبر واحد بود. البته در واقع دلیل انسداد حجیت مطلق ظن را اثبات می‌کند که اطلاق این امر شامل خبر واحد نیز می‌شود. شهید صدر (ره) پس از ذکر پنج مقدمه دلیل انسداد، به نقد و بررسی آنها پرداخت که در درس گذشته با دو اشکال ایشان به مقدمات دلیل انسداد آشنا شدیم. در این درس به اشکال سوم شهید صدر (ره) که درباره مقدمه پنجم دلیل انسداد است می‌پردازیم؛ البته در ادامه نیز خود ایشان، وجهی را برای پاسخ از اشکال سومشان ارائه خواهند داد.

با پایان یافتن بررسی دلیل انسداد، بحث از ادله حجیت خبر واحد نیز به پایان خواهد رسید و از آن جا که از بین ادله گوناگونی که برای این منظور اقامه شد، برخی از آنها همچون استدلال به آیه نبأ و سیره متشرعه مورد پذیرش قرار گرفت، رأی نهایی شهید صدر (ره) حجیت خبر واحد خواهد بود.

با پذیرش حجیت خبر واحد، سؤالات جدیدی پیش خواهد آمد که بهانه‌ای هستند برای بحثی جدید که مقدمات و سرفصل آن در انتهای این درس مطرح خواهد شد.

متن درس

و ثالثاً - انا إذا سلمنا عدم وجوب الاحتياط التام - لأنه يؤدي إلى العسر و الحرج - فهذا انما يقتضى رفع اليد عن المرتبة العليا من الاحتياط بالتقدير الذى يندفع به العسر و الحرج، مع الالتزام بوجوب سائر مراتبه، لأن الضرورات تقدر بقدرها فيكون الأخذ بالمظنونات حينئذٍ باعتباره مرتبة من مراتب الاحتياط الواجبة و أين هذا من حجية الظن. اللهم الا ان يدعى قيام الإجماع. على ان الشارع لا يرضى بابتناء التعامل مع الشريعة على أساس الاحتياط فإذا ضمت هذه الدعوى أمكن ان نستكشف حينئذٍ انه جعل الحجية للظن.

و قد تلخص من استعراض أدلة الحجية ان الاستدلال بآية النبأ تام، و كذلك بالسنة الثابتة بطريق قطعى كسيرة المشرعة، و السيرة العقلائية.

المرحلة الثانية فى تحديد دائرة حجية الاخبار

و نأتى الآن إلى المرحلة الثانية فى تحديد دائرة هذه الحجية، و شروطها

چکیده مقدمه پنجم دلیل انسداد

از آن جا که ترجیح مرجوح قبیح است، بر مکلف واجب است که تکالیف مظنونه را اخذ کرده و تکالیف غیرمظنونه را ترک کند و وجوب اخذ تکالیف مظنونه، نشان دهنده حجّت مطلق ظن - از جمله ظن حاصل از خبر واحد - می باشد.

اشکال سوم: اشکال بامقدمه پنجم دلیل انسداد

بیان اجمالی اشکال: وجوب اتیان تکالیف مظنونه از باب احتیاط است نه از باب حجّت مطلق ظن.

بیان تفصیلی اشکال:

اگر بپذیریم که احتیاط تام و انجام تمام تکالیف محتمل، منجر به عسر و حرج می شود و احتیاط واجب نیست (مقدمه سوم دلیل انسداد) نباید گمان شود که هیچ گاه احتیاط متوجّه مکلف نخواهد بود؛ بلکه مکلف در مرتبه ای پایین تر و به میزانی که به عسر و حرج مبتلا نشود، همچنان مأمور به احتیاط خواهد بود و این مرتبه از احتیاط با اتیان تمام تکالیف مظنونه محقق خواهد شد.

بنابراین وجوب اتیان تکالیف مظنونه، به دلیل احتیاط است و کاشف از حجّت بودن ظن نمی باشد.

- سؤال: چرا پس از پذیرش عدم وجوب احتیاط تام در مقدمه سوم دلیل انسداد، همچنان وظیفه مکلفین به وسیله احتیاط معین می شود؟

- پاسخ: دلیل کنار نگذاشتن احتیاط قاعده «الضرورات تُقَدَّرُ بِقَدَرِهَا» می باشد.

توضیح: این قاعده بیانگر آن است که در موردی که ضرورتی پیش می آید و ما مجبور هستیم بر خلاف قواعد و اصول اولیه عمل کنیم، لازم است به میزانی که ضرورت برطرف شود اکتفا کنیم. در مورد بحث نیز از آنجا که احتیاط تام به عسر و حرج منجر می شود، ضرورت اقتضا می کند که احتیاط تام انجام ندهیم؛ لکن فقط به میزانی از احتیاط دست خواهیم کشید که ناچار باشیم و دیگر دچار عسر و حرج نشویم؛ چرا که ضرورت و ناچاری پیش آمده فقط به اندازه ای که وجود دارد، حکم احتیاط را دفع می کند و نه در مقداری بیش از آن؛ به عبارت دیگر، هر چند احتیاط تام ممکن نیست، ولی تا وقتی که احتیاط هر چند به شکل ناقصش ممکن باشد، بر اساس آن عمل خواهیم کرد.

مثال: اکل میف در موقع ضرورت جایز است، ولی مسلماً حرمت اکل میف تا وقتی برداشته می شود که ضرورت ایجاب کند؛ بنابراین به محض سدّ جوع و نجات از مرگ، اکل میف کماکان حرام خواهد بود.

نتیجه: بین وجوب تکالیف به دلیل احتیاط با وجوب آنها به دلیل حجیت ظن تفاوت وجود دارد و نمی توان از اولی ، دوّمی را نتیجه گرفت؛ بنابراین با فرض صحّت مقدمات قبلی دلیل انسداد هم نمی توان در مقدمه پنجم ، حجیت ظن را نتیجه گرفت.

sco1: (12:14)

پاسخ اشکال سوم

این پاسخ از دو مقدمه و یک نتیجه تشکیل می شود:

مقدمه اول: از نگاه شخصی که قائل به دلیل انسداد است، تکالیف مظنون غیر معلومی که باید در آنها احتیاط صورت بگیرد، حوزه وسیع و گسترده ای دارد ؛ زیرا تکالیفی که به واسطه امثال خبر متواتر یا اخبار محفوف به قرائن قطعی قابل اثباتند، بسیار محدود می باشند.

مقدمه دوم: طبق ادله ای مثل اجماع می دانیم که شارع مقدس راضی نیست که مکلف با شریعت او در سطحی به این گستردگی تعامل و رفتار محتاطانه داشته باشد؛ بنابراین هیچ گاه مکلف را الزام به چنین احتیاطی نخواهد کرد.

نتیجه: حال که احتیاط در این مجال گسترده با اهداف شریعت و بنای شارع سازگار نیست و در عین حال ، عمل به تکالیف مظنون واجب است، پی می بریم که شارع ظنّ را حجّت قرار داده است. نکته: در باب دلیل انسداد دو مبنا وجود دارد:

1. مبنای حکومت: این دسته از قائلین دلیل انسداد معتقدند که بر اساس مقدمات پنجگانه دلیل انسداد، عقل به حجیت ظن حکم می کند.
  2. مبنای کشف: این دسته از قائلین دلیل انسداد معتقدند بر اساس مقدمات پنجگانه دلیل انسداد، ما کشف می کنیم که شارع مقدّس، ظنّ را حجّت قرار داده است.
- عبارت شهید صدر (ره) در کتاب این است که «أن نستشكف حينئذ أنه جعل الحجية للظن» و این عبارت، با مبنای کشف سازگاری دارد.

جمع بندی بحث از ادله حجیت خبر واحد

از بین ادله ای که برای اثبات حجیت خبر واحد اقامه شده بود استدلال های تام عبارتند از:

1. آیه نبأ؛
2. اخبار تام الدلاله ای که صدورشان قطعی شده؛

3. سیره متشرعه؛

4. سیره عقلائیة .

sco2:(20:49)

مرحله ثانیه: بحث از حدود و میزان اخباری که حجت می باشند

بعد از آنکه در مرحله اول، حجیت خبر واحد به اثبات رسید اکنون نوبت آن رسیده است که شرا محط و ضوابط حجیت خبر واحد را بررسی کنیم.

سؤال: آیا پذیرش حجیت خبر واحد به معنای پذیرش حجیت تمامی آنهاست و یا این که حدود مشخصی دارد؟

پاسخ: هیچ عالمی قائل به حجیت خبر واحد به نحو مطلق نیست؛ حتی علمای اخباری نیز هر خبر واحدی را قابل استناد نمی دانند.

محورهای مورد بحث برای بررسی شروط حجیت خبر واحد

محورهای کلی که در شروط حجیت خبر واحد مورد بررسی قرار می گیرند عبارتند از:

- 1 بحث از صفات راوی: که آیا راوی باید عادل باشد یا اینکه وثاقت او کافی است؟
- 2 بحث از تأثیر وجود و یا عدم وجود اماره ظنی غیر معتبری که بر خلاف مدلول خبر واحد باشد.
- 3 بحث از مستند خبر که آیا استناد راوی به حس لازم است و یا اخبار از روی حدس هم کفایت می کند؟

sco3: (24:11)

چکیده:

- 1) اشکال سوم شهید صدر (ره) متوجه آن بخش از مقدمه پنجم دلیل انسداد است که مدعی است وجوب اتیان تکالیف مظنونه به دلیل حجت بودن ظنّ است.
- 2) شهید صدر (ره) وجوب اتیان تکالیف مظنونه را مستند به احتیاطی می داند که در رتبه‌ای پایین‌تر از احتیاط تام مطرح شده در مقدمه سوم دلیل انسداد است.
- 3) چون احتیاط تام منجر به عسر و حرج می شود، فقط به میزانی می توانیم دست از احتیاط برداریم که ضرورت ایجاب می کند؛ زیرا «الضرورات تقدّر بقدرها». بنابراین از تکالیف محتمل دست برداشته و احتیاطاً تمام تکالیف مظنون را اتیان می کنیم.
- 4) وجوب اتیان تکالیف به دلیل احتیاط با وجوب اتیان آنها به دلیل حجّیت ظن فرق دارد و اولی، دوّمی را نتیجه نمی - دهد.
- 5) پاسخ اشکال سوم: ما ولو از طریق اجماع، علم داریم که شارع مقدس هیچ گاه تعامل مکلفین با شریعت را در سطح گسترده‌ای از تکالیف بر مبنای احتیاط استوار نکرده است.
- 6) اگر بنای شارع در گستره تکالیف مظنون احتیاط نباشد، پس وجوب عمل به تکالیف مظنون حتماً ناشی از حجّیت ظن می باشد.
- 7) با عدم پذیرش دلیل انسداد، ادله قابل قبول برای حجّیت خبر ثقه، شامل آیه نبأ، اخبار تام الدلاله قطعی الصدور، سیره متشرعه و سیره عقلا می شود.
- 8) اثبات حجّیت خبر واحد به معنای پذیرش حجّیت برای تمامی آنها نیست؛ بلکه شروطی دارد که باید مورد بررسی قرار گیرد.